

HÜSNIYE'DE MEZHEBÎ MOTİFLER*

HARUN YILDIZ**

The Sectarian Patterns in Husniyya

Abstract: Husniyya is still a reading source among the Alawi-Bektashi communities in some regions although not much, such as Buyruk, Vilâyat-nâme, Kumru and Futuwatnâme. There is serious role of Safawid propaganda in Anatolia in occurence of Husniyya such as some other Alawi-Bektashi classics. Husniyya had been written by aim to spread Shiism rather than Qizilbashism from Safavid supporters.

* Bu makale, Sakarya Üniversitesi ile Türkiye Diyanet Vakfı ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'nın birlikte düzenlemiş olduğu *Uluslararası Alevî-Bektaşî Klasikleri Sempozyumu* (Sakarya: 08-09 Kasım 2014)'nda yazar tarafından sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilerek geliştirilmiş olan şeklidir.

** Prof. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi ABD [hyildiz@omu.edu.tr]

Husniyya defends some creeds of Shia against her adversaries from tongue a concubine who is called Husniyya and who grew up near İmam Ca'fer es-Sâdik and contents the debates of her with Sunnite and Mu'tazilite scholars in the period of Harun Rashid Abbasid Caliph (d. 193/809). It is a defense and polemics work in this sense. Although it has been related to Abû'l-Fütûh ar-Râzî (d. 552/1157) who one of Shii/İmamî scholars, its author hasn't been known.

It dealt with mostly subjects such as belief-unbelief, prophet, innocence of the imams, ahl al-bayt, İmam Ali, the superiority of Ali to other caliphs in every sides, Gadir-i Hum and Kırtas events and injustices to ahl al-bayt in Islamic history. In this article, Husniyya has been evaluated in the context of the sectarian patterns, particularly Shiite/İmamî patterns.

Keywords: Husniyya, Ahl al-Bayt, Sunni-Shia Controversies, İmamah.

Öz: Hüsniye, ülkemizde yaşayan Alevî/Bektaşî çevreler arasında Buyruk, Vilâyet-nâme, Kumru ve Fütüvvetnâme kadar olmasa da, bazı yörelerde hâlâ okunan bir kaynaktır. Hüsniye'nin ortaya çıkışında, diğer bazı Alevî/Bektaşî klasiklerinde olduğu gibi, Anadolu'da yapılan Safevî propagandasının ciddi bir rolü vardır. Eser, içerik olarak incelendiğinde, Safevî taraftarları tarafından Anadolu'da kızılbaşlıktan ziyade, Şîliği yaymak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır.

Hüsniye, daha çok Şîliğe ait bir takım inançları, on iki imamlardan biri olan Ca'fer es-Sâdik'ın yanında yetişmiş olduğu anlaşılan Hüsniye isimli bir cariye'nin dilinden hasımlarına karşı savunmakta ve onun Abbasi halifesi Harun Reşid (193/809) döneminde, önde gelen Sünnî ve Mu'tezilî alimlerle yaptığı münazarayı içermektedir. Bu anlamda eser, savunu ve polemik türüne ait bir örnektir. Eser, her ne kadar Şîî/İmâmî alimlerden Ebû'l-Fütûh er-Râzî (552/1157)'ye nispet edilse de, aslında yazarı tam olarak belli değildir.

Eserde daha çok iman-küfür, peygamber, imamların masumiyeti ve Ehl-i Beyt, Hz. Ali'nin Peygamber'in vâsisi ve imam oluşu, imamet in ondan sonra onun evlatlarına geçeceği, yine Hz. Ali'nin her bakımdan diğer halifelere üstünlüğü, Gadir-i Hum ve Kırtas hadisesi ile İslam tarihinde Ehl-i Beyt'e reva görülen haksızlıklar gibi konular üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada, Hüsniye, daha çok mezhebî motifler, özellikle de Şîî/İmâmî motifler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Hüsniye, Ehl-i Beyt, Sünnîlik-Şîîlik Tartışmaları, İmamet.

Giriş

XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren ülkemizdeki Alevî/Bektaşî topluluklar arasında Vilâyet-nâme, Buyruk, Fütüvvetnâme ve Kumru gibi bazı yazılı kaynaklar ortaya çıkmış ve böylece kitabî bir kültür, oluşmaya başlamıştır. İşte bu süreçte ortaya çıkan eserlerden biri de, Hüsniye'dir. Hüsniye'nin ortaya çıkışında, diğer bazı Alevî/Bektaşî klasiklerinde olduğu gibi, Anadolu'da yapılan Safevî propagandasının ciddi bir rolü vardır. Eser, içerik olarak incelendiğinde, Safevî taraftarları tarafından Anadolu'da kızılbaşlıktan ziyade, Şîliği yaymak, hatta Anadolu'da yaşayan Alevî ve Bektaşî grupları Şîleştirmek amacıyla yazıldığı anlaşılır.¹ Bu yüzden Osmanlı-Safevî çekişmesinin yaşandığı süreçte Erdebil tekkesine bağlı olan kızılbaş ocaklarına propaganda amaçlı olarak gönderilmiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Alevî/Bektaşî çevrelerdeki Ehl-i Bey'ten bahseden her kaynağı sahiplenme alışkanlığından olsa gerek, Alevîlikle doğrudan ilgisi olmamasına rağmen sahiplenilmiş ve okunmuştur.

7

OMÜİFD

Alevîlik-Sünnîlik tartışmalarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir ortamda yazıldığı anlaşılan Hüsniye, bu tartışmaların takip ettiği seyri göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Hüsniye, daha çok Şîliğe ait bir takım inançları, on iki imamlardan biri olan Ca'fer es-Sâdık'ın yanında yetişmiş olduğu anlaşılan Hüsniye isimli bir köle/cariyenin dilinden hasımlarına karşı savunmakta ve onun Abbasi halifesi Harun Reşid (193/809) döneminde, önde gelen Sünnî ve Mu'tezilî alimlerle yaptığı münazarayı içermektedir. Bu anlamda eser, bir savunu ve polemik türü eserdir. Eser, her ne kadar Şîî/İmâmî alimlerden Ebû'l-Fütûh er-Râzî (552/1157)'ye nispet edilse de, eserin aidiyeti noktasında tartışmalar devam etmekte olup aslında kim tarafından, hangi tarihte yazıldığı tam olarak belli değildir. Bununla birlikte muhtevanın

¹ Nitekim bunun en önemli göstergelerinden biri, Hüsniye nüshalarında mut'a nikahına (ücretli geçici nikah) yer verilmiş olmasıdır. Böyle bir nikah anlayışı, Anadolu'da yaşayan Alevî ve Bektaşîlere uymayan, onlara yabancı gelen bir anlayış tarzıdır. Bu yüzden olsa gerek, eserin ülkemizde yapılan son baskılarında bu bölümün olmadığı, eserden tümüyle çıkarıldığı görülmektedir.

incelenmesi ve eserde geçen şahısların yaşadıkları dönemlerin karşılaştırılması neticesinde, ismi bilinmeyen bir müellif tarafından Safevîler devrinde kaleme alındığı anlaşılır.² Şîî inançlarını desteklemek ve buna karşılık Sünnî düşüncenin bazı temel kabullerini çürütmek amacıyla kaleme alındığı anlaşılan eser, daha çok tarihsel bir roman tarzında yazılmıştır.

Eserde kurgulanan senaryoya göre, Abbasî halifelerinden Harun er-Reşîd döneminde (170-193/786-809) Bağdat'ta İmam Ca'fer es-Sâdık'ın müridi olan zengin bir tacir, haksızlığa uğrayarak bütün serveti elinden alınır ve yanında yalnızca küçük yaşta yanına aldığı cariyesinden başka kimse kalmaz. Cariyesinin ismi, Hüsniyye'dir ve ona bu isim, eşsiz bir güzelliğe sahip olduğu için verilmiştir. Hüsniyye, yirmi yaşına kadar Ca'fer es-Sâdık'ın hizmetinde bulunarak ondan dersler almış ve bu sayede dinî ilimlerde geniş bir bilgiye sahip olmuştur. Efendisinin içinde

8
OMÜİFD

bulduğu mali sıkıntıdan kurtulması amacıyla da Harun Reşîd'in huzurunda, İmam Ebû Yûsuf (158/774), İmam Şâfiî (204/819) ve gerçekte hayali bir kişi olduğu anlaşılan Basralı İbrahim b. Halid el-Avnî gibi dönemin tanınan alimleriyle münazara yapar, bu çerçevede onlarla iman-küfür, hidayet-dalâlet, peygamber ve imamların masumiyeti, Hz. Ali'nin Peygamber'in vâsîsi ve ümmetin imamı oluşu, ondan sonra imâmetin onun evlatlarına geçeceği, yine Ali'nin diğer halifelere göre her bakımdan üstünlüğü, Gadîr-i Hum ve kırtâs hadisesi gibi konular ile halku'l-Kur'an ve ru'yetullah problemi, yetmiş üç fırka meselesi, Hz. Fatma'nın babasının mirasından mahrum bırakılması ve Ehl-i Bey'te reva görülen zulümler gibi konuları tartışır, görüşlerine dayanak olarak Kur'an'dan pek çok ayeti örnek olarak getirir ve sonuçta onları mağlup eder. Bunun

² Eserin hayali bir senaryonun ürünü olduğunu çağdaş bazı Şîî müellifler de kabul etmektedirler. Bkz., Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şîa*, (Nşr. Hasan el-Emîn), Beyrut, 1406/1986, V, 409; Fatih Usluer-Sıdika Demirsöz, "Risâle-i Hüsniye", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, IV, Ank., 2012, s. 69-70; ayrıca esere Osmanlılar döneminde bir reddiye yazmış olan Ahmed Feyzî Çorûmî (1327/1909), Hüsniye'nin Şah İsmail'den sonra kaleme alındığını belirtmektedir. Bkz., Sayın Dalkıran, *Ahmed Feyzi Çorûmî'nin el-Feyzu'r-Rabbânî'si Işığında Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akâdesine Tenkidleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İst. 2000, s. 22.

üzerine Harun Reşid ile vezirinin takdirini kazanan Hüsniyye, değerli hediyelerle birlikte 3.000 altın verilerek ödüllendirilir; böylece efendisi, maddi sıkıntılarından kurtulur. Hüsniye ile beraber önce Mekke ve Medine'ye, ardından İmam Rıza'nın yanına giderek hizmetinde bulunurlar. Bu şekilde, Cafer es-Sâdık'ın yanında yetişmiş olan bir kölenin sahip olduğu bilgi ve kültür düzeyinin ne kadar mükemmel olduğu ve Ehl-i Bey'ti takip edenlerin görüş ve düşüncelerinin ne kadar haklı olduğu mesajı verilir.

Ülkemizde yaşayan Alevîler arasında çok tanınan bir eser olan Hüsniye'de ilginç olan şey, münazara esnasında diğer alimlerin ileri sürdüğü düşünce ve itirazların oldukça kısa tutulmasına karşılık, Hüsniye'nin onları mağlup etmesine uygun bir ortam ve tablonun çizilmesidir. Böylece Hüsniye'nin dinsel bir misyon ile görevlendirilmiş olabileceği izlenimi verilmekte ve adeta Şîlik'teki mehdi tasavvurunun bir benzeri ortaya çıkmaktadır. Eserde ele alınan konuların tamamı, Şîî telakkilerin doğruluğunu kanıtlayacak tarzda işlenmiştir. Ayrıca, konuların tartışma üslubu içinde verilerek sade bir dille anlatılması, esere okuyucu açısından sürükleyici bir nitelik kazandırmıştır.³

9
OMÜİFD

Müellifine aidiyet probleminin yanı sıra, bilimsel açıdan da pek çok yanlışlık ve tutarsızlığa sahip olduğu anlaşılan⁴ eserde daha çok iman-küfür, peygamber ve imamların masumiyeti, hilafet ve imamet meselesi ile bu çerçevede Hz. Ali'nin Peygamber'in vâsisi ve imam oluşu, imametın ondan sonra onun evlatlarına geçeceği, yine Hz. Ali'nin her bakımdan diğer halifelere üstünlüğü, Gadîr-i Hum ve Kırtas hadiseleri, mübahale ayeti, ru'yetullah, mut'a nikahının meşruiyeti ile İslam tarihinde Ehl-i Bey'te reva görülen haksızlıklar gibi kelimadan ilk dönem İslam tarihine, tefsirden fıkhıa kadar pek çok konu üzerinde durulmaktadır.

³ İlyas Üzüm, "Hüsniyye", *DİA*, XIX, İst. 1999, s. 34.

⁴ Eserde görülen yanlışlık ve tutarsızlıklar için bkz., Harun Yıldız, "Anadolu Alevîliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, XXX, Ank., 2004, s. 340; Üzüm, 34-35.

Eserdeki konulara bakıldığında bunların Şîliğin, özellikle Oniki imam Şîliği (İsnâaşeriyye)'nin en temel argümanlarından oluştuğu, bu yüzden eserin de tamamıyla On iki imam Şîliği esas alınarak yazıldığı anlaşılır. Usluer'in de ifade ettiği gibi, "Elbette Mut'a nikahı veya bazı kelimelerin tartışmaları gibi konular, Alevilik'le doğrudan ilgili olmasa da bunların dışında kalan İslam Tarihi ve özellikle Ehl-i Beyt hakkındaki açıklamalar, Alevilik'le doğrudan ilişkilidir ve eserin Alevilerce okunmasının nedeni bizce bu bölümlerdir".⁵

Orijinali Arapça olan eser, 958/1551 yılında İbrahim b. Veliyyullah Esterâbâdî tarafından hac dönüşü Şam'da bulunmuş, İran'a getirilerek aynı yıl Şah Tahmasb adına, yine aynı kişi tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. Bu tercümenin İran'da muhtelif baskıları yapılmış olup Muhammed Rânâ Bağdâdî tarafından Arapça ve Farsça bilmeyen bazı muhibbânın isteği üzerine, 1270/1853 tarihinde Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.⁶ Ardından, ülkemizde esere yönelik bazı reddiyeler yazılmıştır. Bu reddiyelerden biri, Osmanlıların son dönemlerinde müderris ve şer'iyye mahkemelerinde çalışmış bir Osmanlı alimi olan Ahmed Feyzî Çorûmî (1327/1909) tarafından kaleme alınan ve 1297/1880 tarihinde neşredilen *el-Feyzû'r-Rabbânî fi Ebâtî'l-Îrânî* adlı eser; bir diğeri ise, Yenikapı Mevlevîhânesi postnişinlerinden Mevlevî şeyhi olan Salâhuddin Osman b. Nâsır Sanduklu Efendi (1301/1884) tarafından yazılan ve 1295/1878 tarihinde İstanbul'da neşredilen *Tezkiye-i Ehl-i Beyt*

10

OMÜİFD

⁵ Usluer-Demirsöz, 71.

⁶ Muhsin el-Emîn, V, 409; Usluer-Demirsöz, 68; Üzüm, 35; eserin Türkçe'ye çevrildiği tarihi Usluer ile Demirsöz, 1274/1858 olarak vermektedirler. Bkz., Usluer-Demirsöz, 68; ayrıca, ülkemizde Hüsniye'nin el yazma nüshaları, Milli Kütüphane (Yazma Eserler Bölümü, Nr. 264, 4950) başta olmak üzere değişik kütüphanelerde bulunmaktadır; yine, eserin ülkemizde değişik baskıları yapılmıştır. Örnek olarak, *Hüsniye*, (Haz. Sefer Aytakin), Emek Basım-Yayımları Evi, Ank. 1955; *Tam Hakiki Hüsniye* (Haz. Hasan Ayyıldız), Ayyıldız Yay., İst. Trz.; *Tam Hüsniye*, (Haz. Adil Ali Atalay), Can Yay. İst. 1995; *Hüsniye*, (Haz. Ali Toprak), Ant Yay., İst. 1997.

adlı eserdir. Ayrıca, Harputlu İshak Efendi ile Nakşibendî şeyhi olan Hasan Hilmi Efendi'nin de esere yönelik reddiyeleri vardır.⁷

Bu çalışmamızda biz, Hüsniye'yi daha çok mezhebî motifler, özellikle de eserde öne çıkarılan bu Şii/İmâmî motifler çerçevesinde ele almaya çalışacağız. Burada, konular arasında önceliği, tarihsel anlamda da oldukça önemli olan Ehl-i Beyt ve imamet meselesine verelim.

A)Ehl-i Beyt ve İmamet Meselesi:

Hüsniye'de öne çıkan mezhebî motifler içinde en çok göze çarpanı, Ehl-i Beyt konusu ile bununla bağlantılı olarak ele alınan imamet meselesidir. Ehl-i Beyt meselesine verilen önem ve önceliği, eserin giriş kısmında görmemiz mümkündür. Şöyle ki,

“Peygamberi ve masum imamları bizlere gönderdiği için minnet duyduğumuz; bağışladığı doğruluk ve imanla bizleri kötü hareketlerden, batıl düşüncelerden kurtaran Allah'a hamd ve şükürler olsun.

*Allah'ın rahmeti ve selamı peygamberlerin sonuncusu ve efendisi Hz. Muhammed'e, onun ev halkı Ehl-i Beyt'e, evlatlarına ve kıyamete kadar ona inanan insanlara olsun. Allah'ın laneti, göklerin ve yerlerin ağırlığına onların düşmanlarına olsun”.*⁸

Hüsniye, kendisine sorulan sorulara yönelik ilk cevap olarak inancını açıklarken *“Son Peygamber Hz. Muhammed'in ve onun Ehl-i Beyt'inin dininden ve mezhebindenim”*⁹ diyerek bu durumu özellikle vurgular. Kitapta ifade edilen tartışmalara bir bütün olarak bakıldığında, Hüsniye'nin temel hedefinin kendisinin benimsemiş olduğu *“Ehl-i Beyt yolu”*nun hak yol olduğunu kanıtlamaya çalışmak olduğu anlaşılır. Öyle ki bu noktada *“kurtuluşa eren fırka”* konseptinin Ehl-i Beyt merkezli bir biçimde Şiilik özelinde vurgulandığı özellikle görülür.

⁷ Hüsniye'ye yönelik olarak yazılan reddiye ve yapılan tenkitler için bkz., Murat Han Aksoy, *Şii Paradigmanın Oluşum Sürecinde “Hüsniye'nin Yeri ve Önemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2010, s. 83-100.

⁸ *Hüsniye*, (Haz. Ali Toprak), Ant Yay., İst. 1997, s. 13.

⁹ *Hüsniye*, s. 15; *Tam Hakiki Hüsniye*, (Haz.Hasan Ayyıldız), Ayyıldız Yay, İst., Trz., s. 6.

Ehl-i Beyt, Arapça bir kavram olarak “ev halkı”, “hane halkı” gibi anlamlara gelmektedir. İslam kültür ve siyaset tarihinde ise, Hz. Peygamber’in ailesi ve soyu anlamında kullanılmaktadır. Kur’an-ı Kerîm’de üç yerde geçen¹⁰ Ehl-i Beyt kavramının pek çok hadiste de kullanıldığı görülür.¹¹ Sünnî düşüncede sadece Hz. Peygamber’in ev halkı, özellikle hanımlarını ifade eden bu kavram, Şîî düşüncede ise daha geniş boyutlara sahip olup Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hasan ve Hüseyin ile aynı soydan gelen ve imam kabul edilen dokuz kişiden ibaret olarak algılanır, hatta onların neslini de içine alır.¹² Şîîliğin ana felsefesinin de Ehl-i Beyt üzerine kurulu olduğu görülür ve on iki imamlar, sadece Hz. Ali ile Fatma’nın evliliğinden dünyaya gelenlerin soyu ile sınırlandırılır.

Hüsniye, Ehl-i Beyt merkezli düşünce yapısını, özellikle Kur’an’da geçen “*Ey Ehl-i Beyt! Allah, sizden her türlü pisliği, suçu gidermek ve sizi tertemiz bir hale getirmek ister*” şeklindeki ayeti¹³ temel bir referans kaynağı olarak alıp şekillendirir ve özellikle şu soruyu sorar:

12

OMÜİFD

¹⁰ Bunların birinde Hz. İbrahim’in (Hûd (11), 73); birinde Hz. Musa’nın (Kasas (28), 12); birinde de Hz. Peygamber’in ailesi (Ahzâb (33), 33) ifade edilmektedir. Bunların içinde yalnızca Hz. Musa ile ilgili olan ayette Hz. Musa’nın ailesi ve ev halkı kastedilirken, diğer ayetlerde Hz. İbrahim ile Hz. Peygamber’in hanımları kastedilmektedir. Bkz., Yusuf Açikel, *Kur’an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ank., 2009, s. 69-103; Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şamil Yay., İst. 2002, s. 40-46; M. Sait Hatiboğlu, “İslâm’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği”, *AÜİFD.*, XXIII, Ank. 1980, s. 137-140; M. Zeki Duman, “Kur’an-ı Kerîm’de Ehl-i Beyt”, *EÜİFD.*, XI, Kayseri, 2001, s. 37-58; Sönmez Kutlu, “Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi”, *İslâmiyât*, III/3, Ank. 2000, s. 103-108; Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, X, İst. 1994, s. 498.

¹¹ Ehl-i Beyt kavramı, hadislerde önemli ölçüde Peygamber’in hanımları başta olmak üzere ev halkı anlamında kullanıldığı gibi, O’nun yakın akrabalarını ve hatta akrabalık bağı olmayan Selmân-ı Fârisî gibi sahabeleri de içine alacak şekilde kullanılmıştır. Bkz., Açikel, 133-300; Varol, 47-54; Öz, 498.

¹² Bkz., Harun Yıldız, “Ehl-i Beyt İnanışının Anadolu Alevîleri Üzerindeki İzdüşümleri”, *Marife Der.*, IV/3, Konya, 2004, s. 301-305.

¹³ Kur’an, Ahzâb (33), 33; ilgili ayet için bkz., *Hüsniye*, s. 72; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 92-93; ayrıca, ilgili ayetin Hüsniye’nin değişik yerlerinde ifade edildiği görülür.

“Bu ayete göre her zaman Peygamber’in dostu ve arkadaşı olan, temizlik ve ismetlerine şahadet buyrulmuş olan kimselere mi uymalıyız, başkalarına mı uymalıyız?”.¹⁴

Ayrıca Hüsniye, “*De ki, size verdiklerime karşılık sizden hiçbir şey istemiyorum. Sadece yakınlarıma sevgi istiyorum*” şeklindeki ayeti de¹⁵ bazan referans olarak kullanır. Ardından, Ehl-i Beyt’in önemini şu ifadelerle dile getirir:

“*Peygamberimizin ev halkı olan Ehl-i Beyt, İslam dinine ilişkin mükemmel bilgileriyle; inanç dünyasına ait delilleriyle; İslam şeriatını ezbere bilmeleri ile; müslümanlara yaptıkları önderlikle tanınırlar. Onlara Peygamber’in halifesi ve yardımcısı olma, Kur’an’ı yorumlama ve Allah’ın alimleri olma görevleri verilmiştir*”.¹⁶

Hüsniye’ye göre, bu yüzden Ehl-i Beyt’in sözleri, Allah’ın sözleri olup bunlar, inanç ve ibadet noktasında kesin bağlayıcı bir niteliğe sahiptir. Zira onlar, bizzat Hz. Peygamber’in yanında yetişmiş ve onun terbiyesini almışlardır. Nakletmiş oldukları değişik hadis ve rivayetler, doğrudan doğruya Peygamber kaynaklıdır. Bu yüzden Ehl-i Beyt’in Hz. Peygamber’in yanındaki yeri, sahabenin tamamından daha önemli ve değerlidir.¹⁷

Ehl-i Beyt ile birlikte imamet meselesi, Anadolu Alevîliği’nden ziyade Şîîliğin temel konularından biri olup dinin aslına dair olan, doğrudan inançla ilgili bir konu olarak kabul edilir. Öyle ki Şîîlik’te iman, ancak imama inanmakla kemale erer, tamamlanmış olur. Şîîler’e göre imam, hem din, hem de dünya işlerinde peygamberin vekili olarak onun yolunun takipçisi gibi kabul edilir. İmameti nassa dayandıran Şîa’ya göre imam, sadece dünyevi bir saltanat ve iktidar sahibi olan kişi değil, aynı zamanda insanların en faziletlisi olup ilahi bazı ilimlere de sahip olan en

¹⁴ Hüsniye, s. 72; Tam Hakiki Hüsniye, s. 92-93.

¹⁵ Kur’an, Şûra, (42), 23; ilgili ayet için bkz., Hüsniye, s. 98-99; Tam Hakiki Hüsniye, s. 139.

¹⁶ Hüsniye, s. 79-80; Tam Hakiki Hüsniye, s. 104.

¹⁷ Hüsniye, s. 99; Tam Hakiki Hüsniye, s. 140.

kamil insandır. Bu özelliklerinin yanında imamlar da, peygamberler gibi mucize gösterirler.

Şia'ya göre Allah ile insan arasında bir makamın olması zorunludur; zorunlu olan bu makam, nübüvvet yani peygamberlik makamıdır. Son peygamberden sonra ilahi hükümleri koruyacak olan bir makam gerekli olmaktadır ki bu da, imamet makamıdır. Bu noktada nasıl peygamberi Allah seçiyorsa, imamı da Allah seçer; Hz. Peygamber'den sonra imamet hakkı, nas ve vasiyet yolu ile Hz. Ali ile evladının hakkıdır.¹⁸ Bu anlamda Şîi imamet anlayışı açısından Ehl-i Beyt kavramı, çok belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, Şîilik'te nübüvvet-imamet birliktelik ve sürekliliği ortaya çıkmakta olup Hüsniye'de de peygamberlerle imamlar aynı kategoride değerlendirilmiştir.¹⁹

Hüsniye'ye göre dinin ve manevi değerlerin ayakta durması ve yıpranmaması için imamet kurumu ve bir imamın varlığı zorunludur.²⁰ Öyle ki bu noktada o, en fazla tartışmış olduğu İbrahim Halid'e hitaben şu savunmayı yapar:

“Peygamberlerin tümünün Allah'ın emriyle vâsi ve halife tayin ettiklerini kabul ediyorsun da, bütün peygamberlerin en şerefli olan peygamberimiz, dini ve şeriatı korumak ve geliştirmek için neden yardımcı ve halife seçmemiş acaba? Allah'ın emri gereği ümmetine

¹⁸ Şîi imamet anlayışı ile ilgili olarak bkz., Kummî, *Risâletü'l-İtikâdâtü'l-İmâmiyye (Şii İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, (Çev. E. Ruhi Fiğlalı), AÜİF Yay., Ank., 1978, s. 107-108; E. Ruhi Fiğlalı, *İmâmiyye Şiâsi*, Selçuk Yay., Ank., 1984, s. 209-217; Abdülbâki Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîilik*, Der Yay. İst., 1997, s. 302-330; Ahmed el-Kâtib, *Şiada Siyasal Düşüncenin Gelişimi*, (Çev. Mehmet Yolcu), Kitâbiyât Yay., Ank., 2005, s. 76-138; M. Hüseyin Tabatabâî, *Tüm Boyutlarıyla İslâm'da Şia*, (Çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), Kevser Yay., İst., 2005, s. 169-215; Halife Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İst., 2000, s. 129-152; Metin Bozan, *İmamiyye Şiâsinin İmamet Tasavvuru (4. ve 5. Asırlar)*, İlähiyât Yay., Ank., 2007, s. 35-152; Nasîruddin Tûsî, “İmâmet Risalesi”, (Çev. Hasan Onat), *AÜİFD.*, XXXV, Ank., 1996, s. 179-191; Hasan Onat, “Şîi İmâmet Nazariyesi (Kuleynî, Kummî ve Tûsî'nin Görüşleri Çerçevesinde)”, *AÜİFD.*, XXXII, Ank., 1992, s. 89-110.

¹⁹ Peygamberlerle imamların aynı kategoride masum olarak görülmesi ile ilgili bkz., *Hüsniye*, s. 43-53; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 48-65.

²⁰ *Hüsniye*, s. 81-82; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 109.

vasiyette bulunması gerekirken, vasiyet etmeyip dünyadan ayrılmasını nasıl açıklayabilirsin?".²¹

Yine Hüsniye, "Allah, nasıl peygamberini seçer ve tayin ederse, onun yardımcısını ve halifesini de seçer ve tayin eder. Şimdiye kadar hiçbir peygamberin yardımcısı ümmeti tarafından seçilmemiştir. Keza hiçbir peygamber de kendine yardımcı ve halife seçmeden bu dünyadan gitmemiştir" görüşüyle bu kanaatini destekler.²²

Ayrıca Hz. Peygamber, Allah'ın emri üzerine Gadîr-i Hum'da müslümanların şahitliğinde kendinden sonra müslümanlara halife ve imam olacak kişileri seçip tayin etmiştir. Bu halifeler, masum olan on iki imamlardır. Bu masum imamların tümü, temiz ve günahsız olup hem mucize, hem de velâyet sahibidirler. Onlar, metafizik meseleler başta olmak üzere bütün ilimleri bilirler. Dost ve düşman olan herkes, onların ilimlerine, iyiliklerine, cesaretlerine, kerametlerine ve peygamberin yakınları olduklarına inanırlar.²³ Hüsniye'nin işaret ettiği bu konular, süreç içerisinde geleneksel Alevîliğin temel inançları haline gelmişlerdir.

Eser dikkatli bir şekilde incelendiğinde, daha çok imamet ve hilâfet meselelerine ağırlık verildiği görülecektir. Hüsniye'de, Ehl-i Beyt anlayışına paralel olarak, imamların masumiyeti, tevellâ-teberrâ anlayışı, hilâfetin onların hakkı oluşu ve az da olsa, mehdilik gibi konular ele alınır. Hüsniye'ye göre peygamberler, imamlar ve veliler, masum olup günahlardan arınmışlardır. Çocukluklarından peygamberliklerine kadar hepsinin, günahlardan uzak temiz bir hayat sürmeleri, zorunludur. Çünkü peygamberler ve imamlar, ilahi sırrın saklayıcılarıdır. Bundan dolayı onların yüce Allah tarafından reddedilen ve kovulan Şeytan'a uymaları düşünülemeyeceği gibi, onlardan şeytani davranış ve uygulamalar da çıkamaz. Eğer onlardan şeytani davranışlar çıksaydı, kendilerine inananların onlara duydukları sevgi, bir süre sonra nefrete

²¹ *Hüsniye*, s. 82; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 109-110.

²² *Hüsniye*, s. 75; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 96-97.

²³ *Hüsniye*, s. 75; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 97-98.

dönüşür ve artık onlara itaat etmez duruma gelirlerdi.²⁴ Hüsniye'ye göre hem Hz. Ali'yi, hem de on iki imamları seven kişi, cennetlidir.²⁵

Peygamberlerde bulunan saflık, masumluk ve günahlardan arınmışlık gibi niteliklerin imamlarda da bulunması zorunludur. Hüsniye'ye göre hem ilahi emirler, hem de mantıksal deliller, bunu açıkça ispatlamaktadır. Örnek olarak Kur'an'daki "Allah, İbrahim peygambere "seni insanlara imam yapacağım" diye buyurunca, İbrahim "benim zürriyetimden imamete layık olanları da imam et" diye niyaz etti" şeklindeki ayet²⁶, bunun bir örneğidir.

Hüsniye, bu çerçevede içerisinde, yukarıda ifade edildiği gibi, Ehl-i Beyt yolu olan Şîliğin kurtuluşa eren fırka olduğunu da ifade eder. Ona göre Ehl-i Beyt ve onun izleyicileri, doğru yolda olanlardır. Bu düşüncesini Hz. Peygamber'e atfedilen şu hadise dayandırır:

16 OMÜİFD "Benim ümmetim, benden sonra yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. O firkalardan biri kurtulacaktır. Ötekiler, cehennemlidir".

Allah'ın elçisine, hangi fırkanın kurtulacağı sorulduğunda ise şu cevabı verdi:

"Kurtulacak fırka, Allah'ın kitabı Kur'an'ın ve Ehl-i Beyt'immin yolunda olanlardır".²⁷

Bu noktada Hüsniye, Hz. Peygamber'in şu sözünü de düşüncesine dayanak olarak ifade eder: "Benim Ehl-i Beyt'immin hali, Nuh'un gemisinin haline benzer. Kim gemiye binerse kurtulur. Kim ona muhalefet ederse boğulur".²⁸

²⁴ Hüsniye, s. 43; Tam Hakiki Hüsniye, s. 48-49.

²⁵ Hüsniye, s. 22.

²⁶ Kur'an, Bakara, (2), 124; ilgili ayet için bkz., Hüsniye, s. 52-53; Tam Hakiki Hüsniye, s. 63-64.

²⁷ Hüsniye, s. 50; Tam Hakiki Hüsniye, s. 60-61.

²⁸ Hüsniye, s. 51; Tam Hakiki Hüsniye, s. 61.

B)Halifelik Meselesi ve Hz. Ali'nin Üstünlüğü:

Hüsniye'de Ehl-i Beyt konusu ile yakından ilişkili bir şekilde tartışılan bir diğer konu, halifelik meselesi ve Hz. Ali'nin üstünlüğüdür. Bu noktada Hüsniye'ye sorulan "Allah'ın Peygamberi Hz. Muhammed'in ilk halifesi kimdir?" sorusuna Hüsniye, "Halifelik, ilk iman edenin hakkıdır" diyerek²⁹ burada, Hz. Ali'nin üstünlüğüne işaret etmiştir.

Hüsniye, ayrıca, Hz. Muhammed'in çevresindekilere şöyle dediğini aktarır: "Sizler, benim en yakın arkadaşlarım olarak da biliniz ki yüce Allah, beni ve Ali'yi aynı nurdan yarattı".³⁰ Burada, Anadolu Alevîliği'ni ciddi anlamda etkilemiş ve Alevî çevreler tarafından yüzyıllardır kabul gören bir inanış gündeme gelmektedir ki o da, Hz. Adem'den bu yana gelen "ilahi nur"un ikiye ayrılması ve bu nurdan hem Hz. Muhammed'in, hem de Hz. Ali'nin meydana gelmesidir. Alevî teolojisine göre Hz. Muhammed ve Hz. Ali, aynı "nur"dan yaratılmışlardır. Bundan dolayıdır ki Hz. Muhammed, nübüvveti; Hz. Ali ise, velâyeti temsil eder.³¹ Yine bu yüzden nefeslerde "Muhammed Ali" ile "Ali Muhammed" ifadeleri sık sık kullanılır.

Eserde Hz. Ali'nin üstünlüğü, değişik rivayetlerle sürekli vurgulanıp desteklenir.³² Bu noktada Hz. Peygamber'in "*Şunu biliniz ki, ben nasıl bütün peygamberlerin en üstünüysem, Ali de halife ve imamların en üstünüdür*", "*Ali'nin Hendek savaşında vurduğu kılıcın bir darbesi, tüm insanların ve cinlerin ibadetini eşittir*" gibi sözleri başta olmak üzere pek çok ifadesi örnek olarak verilir.³³

Bu noktada Hz. Peygamber'in "*Her kim Adem'in ilmini, Nuh'un takvasını, İbrahim'in sabrını, Musa'nın heybetini ve İsa'nın ibadetini görmek*

²⁹ Hüsniye, s. 18; Tam Hakiki Hüsniye, s. 10.

³⁰ Hüsniye, s. 21; Tam Hakiki Hüsniye, s. 14.

³¹ Bkz., Erdebili Şeyh Safî ve Buyruğu, (Haz. Mehmet Yaman), Ufuk Matbaası, İst., 1994, s. 135-137.

³² Bkz., Hüsniye, s. 18-24; Tam Hakiki Hüsniye, s.10-20.

³³ Hüsniye, s. 22-23; Tam Hakiki Hüsniye, s. 16, 18.

isterse, *Ebû Talib'in oğlu Ali'ye baksın*" şeklinde sözler söylediği de ifade edilir.³⁴

Hüsniye, burada önce Peygamberin yardımcısı, vasisi ve halifesinin özelliklerini sıralayarak bu özelliklerin ancak Hz. Ali'de bulunduğu işaret eder. Bu özelliklerin bir kısmı, Hüsniye'nin dilinden şöyle ifade edilir:

"İmam, Hz. İbrahim Peygamberin neslinden olmalı; babaları ve ecdadı asla puta tapmamış olmalı; temiz doğmuş, iman ve inancı tam, marifet ve ilim sahibi olmalı; ilahi dünyadan haber alabilmeli; güzel ahlaklı ve edepli olmalı; dünyanın başlangıcı ve sonu hakkında bilgili, sabırlı ve itaatkâr olmalı; şüpheden kaçmalı; iyi ve cesur olmalı; bilgisi ve masumiyeti, temizliği, hikmeti, arınmışlığı ile tanınmış olmalı; kafirler, zalimler, ikiyüzlüler ve zulmediciler onun heybetinden ve azametinden korkmalı; sahip olduğu her şeyi Allah yolunda harcamalı; Kur'an-ı Kerim'in yorumu zor ayetlerini rahatça yorumlayabilmeli, ayetlerin hakiki anlamlarını bilmeli; her zaman yoksul ve düşkün durumda olanların dertlerini dinlemeli; geçmiş ve gelecek hakkında insanlara haber vermeli; Allah'ı ve Peygamberi canından çok sevmeli".³⁵

Yine Hz. Peygamber, *Gadîr-i Hum* olayında da³⁶ Hz. Ali'nin üstünlüğüne temas etmiştir. Şöyle ki;

"Ben kimin efendisi isem Ali de onun efendisidir. Ya rab, Ali'ye bağlanana dostluk göster, düşmanlık edene düşmanlık et. Ona yardım

³⁴ *Hüsniye*, s. 80; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 107; ayrıca bu söz, Celâleddin Süyûtî'nin el-Leâlî'l-Mesnûa isimli eserinde de geçmektedir. Bkz., *el-Leâlî'l-Mesnûa fi Ehâdisi'l-Mevdûa*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, I, 325.

³⁵ *Hüsniye*, s. 83-84; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 112-113.

³⁶ Gadîr-i Hum meselesinin eserde ele alınışı ile ilgili bkz., *Hüsniye*, s. 85-86; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 115-116; ayrıca, Gadîr-i Hum olayı ile ilgili olarak bkz., Adnan Demircan, *Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*, Beyan Yay., İst., 1996, s. 19-42; Hayati Aydın, *Gadîrihum*, Şa-to Yay., İst., 2001, s. 17-71; Cemal Sofuoğlu, "Gadîr-i Hum Meselesi", *AÜİFD.*, XXVI, Ank., 1983, s. 461-470; Fırlalı, "Gadîr-i Hum", *DİA*, XIII, İst., 1996, s. 279-280.

edene yardım et, ona hor bakana hor bak. Her kim ona zulmederse ona lanet et ya Rab".³⁷

Hüsniye, bu noktada Şîliğin imamet konusundaki klasik delillerinden biri olan *Kırtas hadisesine* değinir ve çevresindekilere özellikle, "buna karşı koyan, kalem ve kağıt getirmeyen ve buna engel olan kimdi?" diye sorar. Ayrıca, diğer alimlerin olayla ilgili eleştirilerinden hareketle, "ümmetini bu kadar çok düşünen bir peygamber, peygamberliğinin ne önemli işlevlerinden biri olan vasiyet etmeyi nasıl ihmal eder?" der.³⁸

Kırtas hadisesi, esasında İslam tarihinin bazı kaynaklarında geçen ve buna göre Hz. Peygamber'in ölümünün yaklaştığı bir anda hasta yatağında gerçekleşen bir hadisedir. Buna göre Hz. Peygamber, "Size bir yazı yazdırayım ki, ardından ihtilafa, sapıklığa düşmeyiniz" diyerek yanında bulunanlardan kağıt ve kalem ister. Bunun üzerine orada bulunanlar arasında ihtilaf baş gösterir, Hz. Peygamber'in eşi olan Zeynep binti Cahş, "Rasulullah'ın isteğini yerine getirin" derse de, başta Hz. Ömer olmak üzere bazı kişiler, 'Peygamber'in bu sözlerinin geçirmekte olduğu hastalığın şiddetinden kaynaklanabileceğini, Allah'ın kitabı ile Peygamber'in sünnetinin kendilerine yeteceğini' söylerler. Tartışmalar daha da artınca Hz. Peygamber'in canı sıkılır ve onlara "Artık yanımdan uzaklaşın, benim yanımda tartışmak doğru olmaz" diye buyurur.³⁹

Hz. Peygamber sonrası hilâfet tartışmalarının anlatıldığı kısımda da ana başlıklarıyla Hüsniye, Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabenin çoğunun onun cenazesini kaldırmak yerine Hz. Ebu Bekir'i halifeliğe getirme telaşına düştüklerini, o esnada sadece Hz. Ali ile yakınlarının Hz. Peygamber'i defnettiğini ifade eder. Ayrıca, Hz. Ali'nin zorla ve hile ile gerçekleşen bir sürecin sonunda Hz. Ebu Bekir'e biat edilmesine karşı sabır gösterdiğini, bu süreçte sahabeden on iki kişinin Ebu Bekir'i

³⁷ *Hüsniye*, s. 85-86; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 116-117.

³⁸ *Hüsniye*, s. 87-88; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 119-120.

³⁹ Bkz., Gölpınarlı, 49-52; Fığlalı, *İmâmîyye Şîası*, s. 17-22; Bozan, 81-83.

öldürmek istediğini, ancak Hz. Ali'nin bunu engellediğini anlatır. Hüsniye, Hz. Ali'nin böyle davranmasına gerekçe olarak "... Allah, susmamı emretmemiş olsaydı, yeryüzünde tek bir kafir bile bırakmazdım" sözleriyle⁴⁰ Hz. Peygamber'in kendisine böyle anlarda sabır göstermesini telkin ettiğini ifade eder.

Yine bu süreçte Hüsniye, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in kendisine daha önce "Ey Ali! Benim ümmetim benden sonra sana zulmedecek, sözlerinde durmayacaktır. Ey Ali! Biz seninle Musa ve Harun gibiyiz. Nasıl ki İsrail oğulları Harun'u bırakıp öküze taptılar, benim ümmetim de seni bırakıp başkalarına uyacaklar" dediğini⁴¹; ayrıca manidardır ki, Hz. Ali'nin Hz. Ömer'e tüm bu gelişmelerden dolayı "... Gözümde ölü bir sinekten fazla bir değer yoktur" dediğini belirtir.⁴²

Bu noktada Hz. Ebu Bekir'le ilgili olarak, Hüsniye'nin klasik Şîî görüşlere sahip olduğu ve onları yansıttığı görülür. Geleneksel Sünnî anlayışın tersine Hüsniye'ye göre, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Muhammed'e gelecek kötülükleri uzaklaştırmaya yetecek gücü yoktu. Ayrıca Ebu Bekir, din düşmanlarıyla asla savaşmayıp İslam'ın zaferi için yürütülen savaşların hiçbirinde bulunmamış ve bu savaşlardan kaçmıştı.⁴³ Yine Hüsniye'ye göre Hz. Ebu Bekir'in imanı tam olsaydı, hicret esnasında korkmaz, hatta korkmasına gerek kalmazdı. Çünkü yüce Allah, Peygamberini koruduğu gibi onu da korur ve yılanın sokmasına izin vermezdi. O'nun mağaradaki üzüntülü ve kederli halinin sebebi, günahlı olmasıydı ve huzurunun olmaması da, imanının zayıflığına işaret etmekteydi.⁴⁴

Tüm bu halifelik ile ilgili tartışmalardan hareketle eserde, hem Hüsniye'nin, hem de Şîa'nın sahabeler ile ilgili bazı görüş ve

⁴⁰ *Hüsniye*, s. 92; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 129.

⁴¹ *Hüsniye*, s. 94; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 132.

⁴² *Hüsniye*, s. 92; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 129; ayrıca, Hüsniye'de Hz. Peygamber sonrası hilâfet tartışmaları ile ilgili olarak bkz., *Hüsniye*, s. 89-99; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 123-140.

⁴³ *Hüsniye*, s. 57-58; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 70.

⁴⁴ *Hüsniye*, s. 59, 62; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 73, 77.

kanaatlerinin ortaya çıktığı görülür. Burada Hüsniye, klasik Şîliğin/On iki imam Şîası'nın anlayış ve kanaatlerini yansıtıyor görünmektedir.⁴⁵

C) *Kur'an-ı Kerîm'in Kadîm ya da Hâdis Oluşu:*

Hüsniye'de ele alınan konulardan biri de, Kur'an'ın kadîm olup olmadığı meselesidir. Esasen bu tartışma, Abbasiler devrinde yaşanan mihne hadiselerine kadar gitmekte olup bu dönemde yaşanan tartışmalarla yakından ilgili gözükmektedir. Hüsniye'nin bu meselede klasik Şî görüşleri, hatta bu konuda Şîliğe esin kaynağı olan Mu'tezilî fikirleri yansıttığı görülmektedir.

Hüsniye'ye göre Sünnî düşünürlerin ifade ettiği gibi, Allah'ın kelamının kadîm (başlangıcı olmayan) bir kelam olması mümkün değildir. Çünkü hem Peygamberin Ehl-i Beyt'inin, hem de akıl sahiplerinin tümünün nezdinde Allah'ın kelamı olan Kur'an, "sahifeler üzerine yazılan satırlardır" diye kabul edilmektedir. Yüce Allah'ın gücü, harfler ile sesleri herhangi bir cisimde canlandırmaya yeter ve Allah'ın zâtına "konuşan" denilmesi de bu inanca dayanır. Ayrıca, Yüce Allah'ın emir ve yasakları, "yeni (hâdis)" olan şeylere yönelik olup bazı şeylerin yapılması, bazı şeylerin de yapılmaması için emir vermek, eski söz konusu olduğunda mantıksızdır.⁴⁶

Bu noktada Hüsniye, görüşünü temellendirmek için ayrıca, 'Kur'an, kadîm bir şey olsaydı, Kur'an'da isimleri geçen insanların da kadîm olmaları gerekirdi' demektedir. Nitekim bunların arasında peygamberler, evliyalar, başka iyi insanlar, kafirler, kötü ve zalimler de vardır. Hüsniye, 'Şimdi bu durumda, onların hepsinin kadîm olduğunu mu söyleyeceğiz?' demektedir.⁴⁷

⁴⁵ On iki imam Şîası'nın sahabeye bakışı ile ilgili olarak bkz., M. Salih Arı, *İmâmiyye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, Düşün Yay., İst., 2011, s. 91-535; Cemal Sofuoğlu, "Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri", *AÜİFD.*, XXV, Ank., 1981, s. 533-538.

⁴⁶ *Hüsniye*, s. 66; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 82-83.

⁴⁷ *Hüsniye*, s. 67; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 84.

Hüsniye, ayrıca şu argümanı ileri sürer: “Yüce Allah, hiçbir kötülüğün yaratıcısı değildir. Ondan gelen işler, kesinlikle bir maksada ve bir hikmete yöneliktir. Allah, kullarının yapamayacağı işleri teklif buyurmaz. Kullarını emirlerini yerine getirmeleri için zorlamaz, bunu onların tercihlerine bırakır. İnsanların hayırlı fiillerini ve ibadetlerini sevapla ödüllendirir; buna karşılık kötü davranışlarını cezalandırır. Yüce Allah’ın emirleri ve yasakları kadîm değil hâdistir, yani sonradan ortaya konulmuştur. Çünkü emir ve yasakların uygulanacağı kullar olmaksızın emir ve yasak konulması imkansızdır”.⁴⁸

D)Hayır ve Şer (Kaza ve Kader) Meselesi:

Bu meselede Hüsniye, tartıştığı Sünnî alimlere karşı, yine önemli ölçüde Şîi argümanları kullanarak konuyu açıklar. Burada, soru ve sorun şudur: “*Hayır ve şer, Allah’tan mıdır? yoksa ‘hayır’ Allah’tan, ‘şer’ insanın nefsinden mi kaynaklanır?*”. Hüsniye, İbrahim Hâlid’in “Bizim inancımıza göre hayır ve şer, fayda ve zarar, günah, zulüm, küfür gibi şeyler, Allah’ın kaza ve kaderi ile olup rızası ile değildir. Çünkü Hz. Adem ile şeytan, su ile ateş, cennet ile cehennem, ölmek ile dirilmek, sağlık ile hastalık, iman ile küfür, itaat ile isyan, sevgi ile düşmanlık, İbrahim ile Nemrud, Musa ile Firavun, Hz. Muhammed ile Ebu Cehil, kafir ile Müslüman, hep Allah tarafından yaratılmıştır. Allah, bunların hepsini kaza ve kadere bağlamıştır” şeklinde ifade ettiği görüşlerini eleştirir ve şöyle der: “... Hem hükmedip hem de verdiği hükümde rızası bulunmayan bir hakim, ancak aciz ve riyakâr bir hakim olabilir. Sen de böyle söyleyerek yüce Allah’a acizlik, riya ve başarısızlık isnad etmiş oluyorsun. Halbuki o mukaddes, bu sıfatlardan çok uzaktır. Ey İbrahim, bil ki senden önce böyle düşünenler kendi kabahatlerini örtmek için hayır ve şerri, kaza ve kadere bağlamışlardır”.⁴⁹

Hüsniye, Bakara suresinin 7. ayeti olan “Allah, onların hem kalplerini, hem de kulaklarını mühürledi ve gözlerinin üzerine de bir

⁴⁸ Hüsniye, s. 74; Tam Hakiki Hüsniye, s. 96.

⁴⁹ Hüsniye, s. 28-29; Tam Hakiki Hüsniye, s. 26; ayrıca ilgili ayetlerin Hüsniye tarafından yorumlanması için bkz., Hüsniye, s. 29-39; Tam Hakiki Hüsniye, s. 26-43.

perde çekti ki artık onlar, Hakkı kabul etmezler” ayetinin yorumunda “Yüce Allah, mü’minlere bağışladığı lütuf, uyarı, kudret, kuvvet, akıl ve buna benzer şeyleri kafirlere de bağışlamıştır. Böyle olmasaydı kafirler Allah’a, “Ey yaratıcı, sen bizim göz kulaklarımızı mühürleyip bizi gerçeği görmek yeteneğinden mahrum bıraktın, biz de kafir olduk” dediklerinde Allah’ın onlara hak vermesi gerekirdi” diyerek⁵⁰ ortaya çıkan kaderci anlayışı eleştirmektedir.

Yine bu çerçevede Hüsniye, “Eğer Yüce Allah, kafirin küfrünü kafirde yaratmış olsaydı, kafirler bu davranışlarıyla Allah’a kayıtsız şartsız itaat etmiş olurlardı. Çünkü madem onların öyle olmasını Allah istemiştir, küfürleri Allah’ın emrini yerine getirmekten başka bir şey değildir” ifadeleriyle⁵¹ yine kaderci anlayışı eleştirerek burada, özgürlükçü bir anlayışı öne çıkarır. Sünnî alimlerin ifade ettiği anlayışı “kaderci” olmakla niteleyen Hüsniye, bu çarpık anlayışın Ümeyye oğullarının uydurduğu bir mezhep olduğunu da özellikle vurgular.⁵²

Hüsniye’nin bu noktada görüşlerini temellendirmek için mantıksal bazı delil ve argümanlar kullandığı görülür. Şöyle ki, bir an için insanın kendi eylemlerinden sorumlu olmadığını kabul etmemiz durumunda, yürümek, yemek, içmek, oturmak, alışveriş yapmak gibi kendi iradesine bırakılmış eylemlerle; nabız ve kas hareketleri gibi irade dışı zorunlu eylemler arasında fark olmaması gerektiği görüşündedir. Hüsniye, aksine bunlar arasında ciddi bir fark olduğunu belirterek, ilk gruptaki fiillerin insanın kendi iradesiyle; diğerlerinin ise, gayr-i iradi olarak meydana geldiğini ve bu fiillerin kişiye yüklediği sorumluluğun da farklı olduğunu belirtir. Buradan hareketle ihtiyari (iradi) fiillerde kişinin yaptığı hareketlere yönelik güç ve kudret sahibi olduğunu, dolayısıyla sorumlu olduğunu; gayr-i iradi fiillerde ise sorumlu olamayacağını ifade eder.⁵³

⁵⁰ Hüsniye, s. 31; Tam Hakiki Hüsniye, s. 29-30.

⁵¹ Hüsniye, s. 35; Tam Hakiki Hüsniye, s. 38.

⁵² Hüsniye, s. 37, 41; Tam Hakiki Hüsniye, s. 40, 46-47.

⁵³ Hüsniye, s. 37-38; Tam Hakiki Hüsniye, s. 41.

Hüsniye, ayrıca görüşlerine Kur'an ve hadislerden de dayanak getirmektedir. Onun dayandığı temel referanslardan biri, Kur'an'daki "Sana gelen her iyilik, Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendindedir" ayetidir.⁵⁴ Bu tartışmada o, Hz. Peygamber'in "Kadere inanıp boyun eğenler, İslam ümmetinin mecusileridir. Hasta olurlarsa hallerini sormayınız, ölünce namazlarını kılmayınız ve karşılaşınca selam vermeyiniz" şeklindeki hadisini de⁵⁵ delil olarak gösterir. Ayrıca, bu noktada kadere inananların kimler olduğu sorusuna karşılık, Hz. Peygamber'in "Hem kötülük yapıp, hem de bu fiillerin sorumlusu olarak Allah'ı gösterenlerdir. Allah, yapacağımız kötülükleri ezelde yazmış çizmiş diyenlerdir" şeklinde cevap verdiğini ifade eder.⁵⁶

Hüsniye, hayır ya da şer her şeyi Allah'ın takdir ve iradesine bağlayan bu kaderci anlayışın temelinde Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine zulüm ve kötülük yapanların suçlarını örtme ve gizleme amacının olabileceğini düşünür.⁵⁷ Nitekim ona göre Allah, kullarının küfrün ve batılın yoluna girmelerine razı değildir. Bu noktada inkar, doğru yoldan çıkma ve zulüm gibi kötülükler, Allah'ın takdirinin dışında olup Yüce Allah, asla bu gibi kötülükleri dilemez.⁵⁸

Hüsniye'nin bu tartışmada özellikle Eş'arî ve Cebri görüşlere karşılık genel anlamda Şîî, hatta Mu'tezilî görüşleri dile getirdiği görülmektedir. Bu durum, Mu'tezile'nin inanç ilkeleri noktasında, özellikle de beş esasın içinde bulunan adalet ilkesiyle⁵⁹, On iki imam Şîası'nı pek çok yönden etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

⁵⁴ Kur'an, Nisâ, (4), 79; ilgili ayet için bkz., *Hüsniye*, s. 39; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 44.

⁵⁵ *Hüsniye*, s. 39; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 43-44.

⁵⁶ *Hüsniye*, s. 39; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 43-44.

⁵⁷ *Hüsniye*, s. 51; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 61-62.

⁵⁸ *Hüsniye*, s. 75; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 96.

⁵⁹ Mu'tezile'nin görüşleri için bkz., W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Deveri*, (Çev. E. Ruhi Fiğlalı), Birleşik Yay., İst., 1998, s. 286-299; Osman Aydın, *İslam Düşüncesinde Aktileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebû'l-Hüzeyl Allaf*, Ankara Okulu Yay., Ank., 2013, s. 236-240; Fiğlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2008, s. 574; İlyas Çelebi, *İslâm İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*, Rağbet Yay., İst., 2002, s. 164-168.

E) Ru'yetullah (Allah'ın Görülmesi) Meselesi:

Ruyetullah meselesi, kelami bir mesele olup Allah'ın sıfatları konusu ile de yakından ilgili olan bir meseledir. Hüsniye, daha önceki pek çok meselede olduğu gibi, burada da daha çok Şîî görüşler ekseninde düşüncelerini ifade etmektedir. Bu yüzden Allah'ı hiçbir insanın çıplak gözle göremeyeceği düşüncesindedir.⁶⁰

Hüsniye, bu konuda önce dinî referanslarını ortaya koyar ve bu amaçla İbrahim Halid'e hitaben, "Unutma ki Yüce Allah, Hz. Musa'ya "Ey Musa, beni ebediyyen göremezsin" diye buyurmuştur. Bu, Allah'ın dünyada da, ahirette de görülemeyeceği manasına gelir. Allah'a onca yakın olmasına ve hatta onunla konuşabilmesine rağmen, Hz. Musa gibi büyük peygamberler bile Allah'ı görmeye kadir olmadığına göre, sıradan insanların onu görebileceğini nasıl düşünebiliriz?" der.⁶¹ Hüsniye, Allah'ı dünyada değil de ahirette görmek mümkün olsaydı, Hz. Musa'ya "Beni dünyada göremezsin" diye buyururdu. Oysa Allah'ın, bunun yerine "Beni ebediyyen göremezsin" diye buyurmasıyla O'nun ne bu dünyada, ne de ahirette görülemeyeceğini ileri sürmektedir.⁶²

Ayrıca, mantıksal gerekçelerini de ortaya koyar. Şöyle ki; Hüsniye'ye göre bir şeyi görebilmenin üç şartı vardır. Bunlar, görme organının sağlam olması; ortamın elverişli olması ve görececek kişinin görmeye istekli olması, sıkılgan olmamasıdır. Yaşadığımız dünyevi ortamda bu şartlar mevcut olduğu halde Yüce Allah görünmüyorsa, Hüsniye'ye göre, bunda bir hikmet aramak gerekir. Buradan Allah'ın görünmesinin imkansız olduğu sonucu ortaya çıkar.⁶³

Hüsniye, yine mantıksal gerekçelerini ortaya koymaya devam ederek "yine Allah'ı görmek, ancak onun zâtının cisim ya da cevher olmasıyla mümkün olabilirdi. Halbuki yüce yaratıcının cisim ya da cevher gibi maddi bir varlığa sahip olduğu düşünülemez; çünkü bütün

⁶⁰ Hüsniye, s. 75; Tam Hakiki Hüsniye, s. 96.

⁶¹ Hüsniye, s. 104; Tam Hakiki Hüsniye, s. 147-148.

⁶² Hüsniye, s. 106; Tam Hakiki Hüsniye, s. 151.

⁶³ Bkz., Hüsniye, s. 104; Tam Hakiki Hüsniye, s. 147-148.

varlıklar sonradan olmadır, ezeli olan yani başlangıcı bulunmayan yegâne zât, Allah'ın zâtıdır. Ayrıca, görülecek bir şeyin niteliğinin ve şeklinin olması gerekir. Oysa bir şekli ve niteliği olan her şey, doğası gereği sonradan meydana gelmiş olmak zorundadır ve ezeli olması mümkün değildir" demektedir.⁶⁴

F)Hz. Peygamber'in Mirası Meselesi:

Hz. Peygamber'in mirası meselesi, onun ölümünden sonra arkasından bırakıp bırakmadığı tartışmasına dayalı olan Fedek arazisi ile ilgili bir meseledir. Hüsnîye, bu arazinin Hz. Peygamber'in şahsi malı olduğu düşüncesinde olup bu yüzden tartıştığı Sünnî alimleri eleştirir. Ona göre Hz. Ebu Bekir'in bu araziye Hz. Fatma'nın elinden alması, doğru bir uygulama olmayıp bu hadise, ayrı bir kötülük/zulüm örneğidir. Hüsnîye, Hz. Ebu Bekir'in bu meselede söylemiş olduğu "Biz peygamberlerin mirası olmaz; geride bıraktığımız şeyler, sadakadır" hadisini hiç kimsenin duymadığını söyleyip bunun uydurma olduğu ve uyduranların da, Hz. Ebu Bekir ile kızı Ayşe olduğu kanaatindedir.⁶⁵ Hüsnîye, bunun yanında söz konusu hadisin, Hz. Süleyman'ın Davud'a mirasçı olması⁶⁶ ve yine Hz. Zekerîyya'nın mirasını aktarabilmek için Allah'tan erkek evlat istemesi⁶⁷ gibi ayetlerden hareketle Kur'an'a da aykırı olduğu düşüncesinde olup⁶⁸ sonuçta bunun, Peygambere iftira olduğunu söylemektedir.⁶⁹

Hüsnîye, ayrıca Hz. Peygamber'in kızına zulmetmenin, onun Ehl-i Beyt'inden olan Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'in şahitliklerini kabul etmemenin de büyük ve açık bir inançsızlık olduğu düşüncesindedir.⁷⁰

⁶⁴ Hüsnîye, s. 104-105; *Tam Hakiki Hüsnîye*, s. 148.

⁶⁵ Hüsnîye, s. 109; *Tam Hakiki Hüsnîye*, s. 163; ayrıca, ilgili hadis rivayeti için bkz., Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Nşr., Ş. Kurt), İst., 1981, 4/ 210, 5/23, 82; Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, İst., 1981, 2/1378, 1379; Tirmizî, *es-Sünen*, İst., 1981, 4/158.

⁶⁶ Kur'an, Neml, (27), 16.

⁶⁷ Kur'an, Meryem, (19), 5-6.

⁶⁸ Hüsnîye, s. 113; *Tam Hakiki Hüsnîye*, s. 170-171.

⁶⁹ Hüsnîye, s. 114; *Tam Hakiki Hüsnîye*, s. 172.

⁷⁰ Hüsnîye, s. 110; *Tam Hakiki Hüsnîye*, s. 166.

Bu şekilde Hüsniye'nin Peygamberlerin arkalarından miras bıraktıklarını hem ayet ve hadislerle dayanarak, hem de mantıksal bazı delillerle açıkladığı görülmektedir.

G)Diğer Bazı Motifler:

Hüsniye'de yukarıda geçen mezhebî motiflerin dışında *mut'a nikahı* (ücretli geçici nikah) ve *tavşan eti* gibi başka motifler de kullanılmaktadır. Bunlardan öncelikle *mut'a nikahı*, On iki imam Şîası'nı Sünnî mezheplerden ayıran önemli fikhî farklardan biridir. *Mut'a nikahı*, on iki imam Şîası'nda dinî bir hüküm gibi savunulur. Onun Sünnîlik'te olduğu gibi, Hz. Peygamber tarafından veda haccında nesh edildiği kabul edilmez. Tam tersine meşruiyeti, Kur'an'a dayandırılır.⁷¹

Hüsniye, bu yüzden *mut'a nikahı* Sünnî alimlere karşı savunurken işte bu çerçevede içerisinde hareket eder ve *mut'a nikahı* ilahi bir emirle helal olduğu, uygulanmasında sevap bulunduğu ve onun yasaklanmasına dair herhangi bir ayet ya da hadis bulunmadığı görüşündedir.⁷² Ne var ki, Hüsniye'nin ülkemizdeki son baskılarında *mut'a nikahı* ile ilgili bölümün eserden çıkarıldığı dikkat çekmektedir. Bunda Anadolu Alevîlerinin, *mut'a nikahı* benimsememelerinin etkisi açıkça görülür. Esasen, bu anlayış, Anadolu'daki Alevî ve Bektaşî çevrelere uzak, onların fikir, kültür ve geleneklerine aykırı, yabancı bir anlayıştır.

Mut'a nikahı yanında *tavşan eti*, Hüsniye'de bir yerde geçmektedir. Şöyle ki bununla ilgili olarak Hüsniye, İbrahim Halid'e cevap verip bazı haramlardan bahsederken, “doğru yolda olanlar, istihazeli (adet gören) tavşanın etini helal bilmezler” diyerek konuya temas eder.⁷³ Nitekim *tavşan eti*, Caferîlik'te eti yasak olan hayvanlardan biridir.

⁷¹ Şîilerin bu konuda temel dayanakları şu ayaftır: “... O halde onlardan ne kadar yararlandınızsa, ona karşılık kesilen ücretlerini bir hak olarak verin”. Nisâ, (4), 24.

⁷² Bkz., *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 151-160; *Tam Hüsniye*, (Haz. Adil Ali Atalay Vaktidolu), Can Yay., İst., 1998, s. 151-159.

⁷³ *Hüsniye*, s. 76; *Tam Hakiki Hüsniye*, s. 99.

Sonuç

Hüsniye, ülkemizdeki Alevî-Bektaşî çevreler tarafından yıllardan beri bilinen ve okunan yazılı kaynaklardan biridir. Özellikle sözlü/şifahi kültür geleneğini benimseyen kırsal çevrelerde yaşayan konar-göçer Türkmen toplulukları arasında ortaya çıkmış olan Anadolu Alevîliği için yazılı kaynaklar, bu noktada daha bir önem kazanmaktadır. Alevîlik-Sünnîlik tartışmalarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir ortamda yazıldığı anlaşılan Hüsniye, bu tartışmaların takip ettiği seyri göstermesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Eser, bu süreçte Şîî inançlarını desteklemek ve buna karşılık Sünnî düşüncenin bazı temel kabullerini çürütmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Hüsniye'nin pek çok mezhebî motifi içinde barındırdığı görülmektedir. Bunlar, Ehl-i Beyt ve imamet meselesi, Halifelik meselesi ve Hz. Ali'nin üstünlüğü, Kur'an-ı Kerîm'in kadîm ya da hâdis oluşu, hayır ve şer (kaza ve kader) meselesi, ru'yetullah meselesi ve Hz. Peygamber'in mirası, mut'a nikahı ile tavşan eti gibi konuları kapsamakta ve bunları, Şîî/İmâmî bir bakış açısı ile okuyucuya sunmaktadır.

Ülkemizde yaşayan Alevî/Bektaşî grupları Şîileştirmek amacıyla yazıldığı anlaşılan eser, özellikle Ehl-i Beyt'i öne çıkarmasından dolayı, doğrudan Alevîlikle ilgisi olmamasına rağmen sahiplenilmiş ve okunmuştur. Hüsniye gibi eserler üzerinden bu süreç hızlandırılmaya çalışılmış, ancak Alevî/Bektaşî çevreler, kendi tarihsel ve kültürel farklılıklarını korumak çabasından olsa gerek, Şîilik'ten söz konusu unsurları almalarına rağmen, bunları olduğu gibi benimsemeyip asli mahiyetlerinden çıkararak kendi yapılarına uygun daha farklı ve özgün anlayışlar geliştirmişlerdir.

Kaynakça

- Açıkel Yusuf, Kur'an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt, Nobel Yayın Dağıtım, Ank., 2009.
- Ahmed el-Kâtib, *Şiada Siyasal Düşüncenin Gelişimi*, (Çev. Mehmet Yolcu), Kitâbiyât Yay., Ank., 2005.
- Aksoy, Murat Han, *Şii Paradigmanın Oluşum Sürecinde "Hüsniye"nin Yeri ve Önemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2010.
- Arı, M. Salih, *İmâmîyye Şiâsi Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, Düşün Yay., İst., 2011.
- Aydın, Hayati, *Gadîrihum*, Şa-to Yay., İst., 2001.
- Aydınlı, Osman, *İslam Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebû'l-Hüzeyl Allaf*, Ankara Okulu Yay., Ank., 2013.
- Bozan, Metin, *İmamiyye Şiasının İmamet Tasavvuru (4. ve 5. Asırlar)*, İlahiyât Yay., Ank., 2007.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed, (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, (Nşr., Ş. Kurt), İst., 1981.
- Çelebi, İlyas, *İslâm İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*, Rağbet Yay., İst., 2002.
- Dalkıran, Sayın, *Ahmed Feyzi Çorûmî'nin el-Feyzu'r-Rabbânî'si Işığında Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akîdesine Tenkidleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İst. 2000.
- Demircan, Adnan, Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı, Beyan Yay., İst., 1996.
- Duman, M. Zeki, "Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Beyt", *EÜİFD.*, XI, Kayseri, 2001, (ss. 37-58).
- Erdebilli Şeyh Safî ve Buyruğu*, (Haz. Mehmet Yaman), Ufuk Matbaası, İst., 1994.
- Fiğlalı, E. Ruhi, *İmâmîyye Şiâsi*, Selçuk Yay., Ank., 1984.
- _____ *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2008.
- _____ "Gadîr-i Hum", *DİA*, XIII, İst., 1996, (ss. 279-280).
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik*, Der Yay. İst., 1997.
- Hatiboğlu, M. Sait, "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği", *AÜİFD.*, XXIII, Ank. 1980, s. 137-140 (ss. 121-213).
- Hüsniye (İslam Tarihinde Alevi-Sünni Tartışmaları)*, (Ali Toprak), Ant Yay., İst. 1997.
- Hüsniye*, (Haz ve yay. Sefer Aytekin), Emek Basım-Yayım evi, Ank., 1955.
- Keskin, Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İst., 2000.
- Kummî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh, *Risâletu'l-İtikâdâtî'l-İmâmîyye (Şii İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, (Çev. E. Ruhi Fiğlalı), AÜİF Yay., Ank., 1978.
- Kutlu, Sönmez, "Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihî Süreci İçinde Semerelendirilmesi", *İslâmiyât*, III/3, Ank. 2000, s. 103-108 (ss. 99-120).

- Muhsin el-Emîn, *A'yânü'ş-Şîa*, (Nşr. Hasan el-Emîn), Beyrut, 1406/1986.
- Müslim, Ebû'l-Huseyin, (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, İst., 1981.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed, (279/892), *es-Sünen*, İst., 1981.
- Tûsî, Nasîruddin, "İmâmet Risalesi", (Çev. Hasan Onat), *AÜİFD.*, XXXV, Ank., 1996, (ss. 179-191).
- Onat, Hasan, "Şiî İmâmet Nazariyesi (Kuleynî, Kummî ve Tûsî'nin Görüşleri Çerçevesinde)", *AÜİFD.*, XXXII, Ank., 1992, (ss. 89-110).
- Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, İst. 1994, s. 498 (ss. 498-501).
- Sofuoğlu, Cemal, "Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri", *AÜİFD*, XXV, Ank., 1981, (ss. 533-538).
- _____ "Gadir-i Hum Meselesi", *AÜİFD.*, XXVI, Ank., 1983, (ss. 461-470).
- Süyûtî, Celâleddîn, *el-Leâli'l-Mesnûa fî Ehâdisi'l-Mevdûa*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.
- Tabatabâî, M. Hüseyin, *Tüm Boyutlarıyla İslâm'da Şia*, (Çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), Kevser Yay., İst., 2005.
- Tam Hakiki Hüsniye* (Haz. Hasan Ayyıldız), Ayyıldız Yay., İst. Trz.
- Tam Hüsniye*, (Haz. Adil Ali Atalay Vaktidolu), Can Yay., İst., 1998.
- Usluer, Fatih-Sıdika Demirsöz, "Risâle-i Hüsniye", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, IV, Ank., 2012, s. 69-70 (ss. 67-121).
- Üzüm, İlyas, "Hüsniyye", *DİA*, XIX, İst. 1999, (ss. 34-35).
- Varol, Bahaüddin, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şamil Yay., İst. 2002.
- Watt, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (Çev. E. Ruhi Fığlalı), Birleşik Yay., İst., 1998.
- Yıldız, Harun, "Anadolu Alevîliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, XXX, Ank., 2004, s. 340 (ss. 323-359).
- _____ "Ehl-i Beyt İnanışının Anadolu Alevîleri Üzerindeki İzdüşümleri", *Marife Der.*, IV/3, Konya, 2004, s. 301-305 (ss. 297-317).

